

Suomen kielen tulevaisuus on vahva asiakirja, jonka suositusosan tärkeimmässä kappaleessa todetaan: ”Valtion on mahdollisimman pian käynnistettävä Suomen kielipoliittisen ohjelman laatiminen. Ohjelmassa – – laaditaan Suomalainen kokonaisvaltainen kielipoliittinen strategia. Työn organisointiin ja toteuttamiseen annetaan – – riittävät toimintaresurssit.” Tähänastinen toimintaohjelma tarjoaa erittelyineen ja ehdotuksineen työhön vankan perustan.

JÜRI VALGE
etunimi.sukunimi@hm.ee

Lähteet

- Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010). Elluviimine (2004–2006)*. Tartu: Eesti keelenõukogu 2006.
- Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010). Elluviimine (2007–2008)*. Tallinn: Eesti keelenõukogu 2009.
- Eestin kielen kehittämisohjelma 2004–2010*.

- Kääntänyt Jussi Kallio. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2005.
- EKAS = *Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti keelenõukogu 2004. *Language Education Policy Profile. Country Report*. Käsikirjoitus. Tartu 2008.
- SKT = HAKULINEN, AULI – KALLIOKOSKI, JYRKI – KANKAANPÄÄ, SALLI – KANNER, ANTTI – KOSKENNIEMI, KIMMO – LAITINEN, LEA – MAAMIES, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2009: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7>.
- VALGE, JÜRI 2009a: Nii Soome kui ka Eesti teevad keelestrateegiat. – *Õpetajate Leht* 19.06.2009.
- 2009b: Vaba aeg Soome ja Eesti keelearenduskavades. – *Oma Keel* 2/2009 s. 69–76.
- 2009c: Soome keele tulevikukavast. Esitelmä Emakeele Selts (Äidinkielen seuran) työseminaarissa 17. joulukuuta 2009, Tartto.

Äidinkielen monet merkitykset kielipoliittisessa toimintaohjelmassa

Suomen kielen tulevaisuus on yksi monista 2000-luvun alussa Pohjoismaissa laadituista kielipoliittisista toimintaohjelmista. Sitä edelsi Suomessa Kotuksen vuonna 1998 julkistama aikaisempi ohjelma, jossa mainittiin tarve laajentaa tutkimuskeskuksen toimintaa juuri kielipoliittiseen suuntaan. Samanlainen pyrkimys on parina viime vuosikymmenenä ollut nähtävissä monien muidenkin kie-

lenhuoltoelinten toiminnassa, oli sitten kysymys maiden valtakielistä tai erityyppisistä vähemmistökielistä.

Uusi suomen kielen toimintaohjelma on monin tavoin antoisaa luettavaa. Kirjoittajina on joukko nimekkäitä alojensa asiantuntijoita, jotka tarkastelevat suomen kielen tilannetta eri näkökulmista, kuten esimerkiksi koulun, tieteen, kieliteknologian, yrity maailman ja vapaa-

ajan kannalta. Erityisen mielenkiintoista on, että toimintaohjelman alussa on perusteellinen historiallinen katsaus suomen kielen käytön ja aseman kehitykseen (s. 15–29). On kielipoliittisesti tärkeää, että ohjelmassa selvitetään Suomen virallisen kaksikielisyyden taustaa sekä sitä, minkälaisen pitkän kehityksen tulosta suomen kielen nykyinen vahva asema loppujen lopuksi on. Monet tekijät vaikuttavat siihen, mitkä kielet missäkin historian vaiheessa joutuvat syrjään tai nousevat etusijalle. Mikään ei ole itsestään selvää, ja sen tähden onkin tietoisesti toimittava niin, ettei toimintaohjelman viimeistä lausetta lainatakseni, ”palata tilanteeseen, josta 1800-luvun fennofililit työnsä aloittivat” (s. 222).

Vuoden 1998 alustavassa kielipoliittisessa toimintaohjelmassa tavoitteena oli ”saada niin tutkimuskeskuksessa työskentelevät kuin ympäröivät yhteiskuntakin pohtimaan kielen merkitystä yksilölle ja yhteiskunnalle”. Ohjelmassa käytettiin runsaasti sanaa *äidinkieli*, ja sen todettiin tarkoittavan suomen ja ruotsin lisäksi myös muita suomessa puhuttavia kieliä, kuten saamea, romania ja viittomakieltä.

Vuoden 2009 toimintaohjelma keskittyy suomen kieleen, mutta suomi esiintyy siinäkin vahvasti osana Suomen nykyistä, monimuotoista kielimaisemaa. Monikielisyyden vaalimisen tärkeyttä ja pienten kielten puhujien kielellisiä oikeuksia korostetaan toistuvasti, samoin rinnakkaiskielisyyden antamia mahdollisuuksia. Suomen kieltä kannustetaan käyttämään mahdollisimman monessa yhteydessä ja tarvittaessa muiden kielten, esimerkiksi englannin, rinnalla. Tämän kaltainen sekä-että-ajattelu ja kielellinen suvaitsevaisuus nousevat esille useassa kohdassa. Todetaan että kielen

vaihtelua, johtuipa se sitten puhujien äidinkielistä tai muusta, ”ei tarvitse pitää uhkaavana, vaan se on mahdollisuus, joka takaa kielen elinvoiman” (s. 40). On vain tunnettava vaihtelun moninaisuus ja normit ja käytettävä kieltä monipuolisesti ja eri tarkoituksiin. Arjen todellisuutena mainitaan ”monet suomen kielet”, alueellisesti tai ammattittain vaihtelevat, eri tyylihin ja tarkoituksiin kytkeytyvät tai monikielisyyteen liittyvät kielimuodot (191–192), jotka myös muuttuvat jatkuvasti. Ohjelmassa mainittu verkkokirjoittaminen on hyvä esimerkki kirjoitustottumusten muuttumisesta ja monikielisten käytänteiden omaksumisesta myös äidinkieleltään suomenkielisten nuorten keskuudessa (s. 200). Sitä voisi verrata monien kielivähemmistöihin kuuluvien nuorten verkkokirjoittamiseen ja kulttuurituotantoon, joille on myös tyypillistä kielillä leikittely ja koko oman kielirepertoarin luova hyväksikäyttö. Luvun kirjoittajan mielestä suomenkielisten nuorten englannin ja suomen hyödyntäminen verkkokirjoittamisessa ei ole merkki siitä, että englanti olisi näillä nuorilla syrjäyttämässä suomen, vaikka aivan varma asiastaan hän ei näytä olevan, koska lisää tekstiinsä sulklausekkeen ”(toivottavasti?)” (s. 200). Miten sitten tulkitsemmekaan tilanteen ja sen vaikutuksen yksittäisten kielten asemaan, meidän on kuitenkin todettava, että tarkkojen rajojen vetäminen kielten välille on yhä vaikeampaa, kun monikielisyys ja monikieliset käytänteet yleistyvät ja vakiintuvat yhteiskunnassa ja erityisesti nuorten keskuudessa.

Suomen kieltä puhuvien kielellinen tausta on myös muuttunut huomattavasti siitä, millainen se oli vielä joitakin vuosikymmeniä sitten. Suomea toisena tai vieraana kielenä puhuvien määrä on

kasvanut, ja samaan aikaan äidinkielenään suomea puhuvien kielen käyttö on muuttunut myös alueellisten puhetaojen yleistymisen ja kirjakielen vähittäisen puhekielistymisen myötä. Toimintaohjelmassa pohditaan muun muassa, mitä opetussuunnitelmissa oikeastaan tarkoitetaan *äidinkielen veroisella* suomen kielellä ja kysytään retorisesti, ”vastaavatko suomi toisena kielenä -opettajan tai finskanopettajan käsitykset syntyperäisen veroisesta taidosta sitä todellisuutta, jonka peruskoulun tai lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja päivittäin kohtaa supisuomalaisen kirjoituksissa?” (s. 90). Samassa luvussa mainitaan Ben Ramptonin käyttämä *asiantuntijuus*-käsite *syntyperäisen* tai *äidinkielen veroisen* kielitaidon vaihtoehdona, kun puhutaan kielen oppijoista. Asiantuntijuus tarkoittaa kykyä toimia kielen avulla eri tilanteissa, kun taas käsitteet syntyperäinen kielitaito tai äidinkielisyyys yhdistetään Suomessa helposti suomalaisuuteen, suomalaiseen identiteettiin ja sellaiseen suomen kielen taitoon, jonka kuvitellaan vain syntyperäisen suomalaisen voivan saavuttaa. Jos suomea toisena kielenä oppivalta vaaditaan, että hänen pitäisi tavoitella ”syntyperäisen kaltaista” suomen taitoa, kynnys voi tuntua liian korkealta ja tavoite saavuttamattomalta (s. 87–88).

Äidinkieli-käsite on muullakin tavoin ongelmallinen. Toimintaohjelmaan sisältyvien suositusten joukossa on ehdotus korvata (suomenkielisen koulun) oppiaineen nimi *äidinkieli ja kirjallisuus* nimellä *suomen kieli ja kirjallisuus* (224). Muutos on paikallaan, koska Suomen kouluissa käy todellakin lapsia, jotka puhuvat monia muitakin äidinkieliä kuin suomea (ja ruotsia). Suositus on sen tähden olennainen osa koko toimintaohjelmaa, jonka pääajatuksena on

juuri kaikkien Suomessa puhuttujen äidinkielen kunnioittaminen. Tähän liittyen tekstissä on ulkopuolisin silmin tarkasteltuna pieni aukko. Koulua koskevan 4. luvun alku käsittelee äidinkielen opetusta, ja se määrittellään siten että ”Äidinkieli – tässä tekstissä suomen kieli – on koulun tärkein oppiaine” (s. 59). Teksti jatkuu seuraavasti: ”Koulussa opetetaan myös vieraita kieliä ja yhä enemmän myös vierailta kielillä, lähinnä englanniksi. Millaiset mahdollisuudet oppilaalla on valita ne vieraat kielet, joita hän haluaa opiskella koulussa?” Luki-jana jään miettimään, miksi ruotsin kielestä ei mainita mitään, vaikka se ainakin jossain opintojen vaiheessa on ajankohdittainen asia kaikille Suomen koululaisille äidinkielestä riippumatta ja senkin opetusta voisi ja tulisi kaikin tavoin kehittää. Ehkä selityksenä on, että luvussa käsitellään äidinkieltä ja sen merkitystä yleisesti ja äidinkieleen oppiaineena voi suomalaisen käytännön mukaisesti sisällyttää sekä suomen että ruotsin kielen. Kun siis puhutaan äidinkielestä ja vieraista kielistä, mukana saattavat olla molemmat kotimaiset kielet, koulun ”äidinkielet”. Toisaalta silloin jätetään huomiotta sekä suomenkieliset ruotsin oppijat että ruotsinkielisten koulujen suomen oppijat. Nämä toista kotimaista toisena kielenä opettelevat ovat kielipoliittisesti tärkeitä ryhmiä, jotka koulua käsittelevässä luvussa jäävät hieman syrjään.

Toimintaohjelman eri luvut antavat perusteellisen kuvauksen suomen kielen nykytilanteesta ja siitä, mitä kielen tulevaisuuden turvaamiseksi tulisi tehdä. Historiallinen katsaus suomen kielen vaiheisiin yhteisen Ruotsin valtakunnan ajoista nykypäivään ja ulkomailta suomea puhuvien esittely laajentavat perspektiiviä kiinnostavalla tavalla. Kussakin luvussa mai-

nitut alakohtaiset suositukset tukitoimenpiteiksi on myös koottu kirjan loppuun, ja jokaisen alan kohdalla on mainittu suositusten täytäntöön panosta vastuulliset tahot. Kaikki suositukset eivät koske Suomessa puhuttua suomea, vaan esimerkiksi sivulla 224 esitetään, että valtion on huolehdittava siitä, että muita kuin kotimaisia kieliä puhuvat asukkaat saavat riittävästi opetusta suomen kielen lisäksi myös omilla äidinkiellillään. Tämä vastaa pohjoismaisen kielipoliittisen julistuksen kohtaa, jossa korostetaan kaikkien ihmisten oikeutta omaan äidinkieleen (Nordiska Ministerrådet 2007: 82). Ruotsinsuomalaisena ilahduin otsikon *Suomen kielen julkisen käytön ja aseman kehitys* alla olevasta suosituksesta, jonka mukaan ”Suomen valtion on esitettävä Ruotsille vaatimus ruotsinsuomen nostamisesta muiden yhteiskunnan toimintaa ylläpitävien kielten rinnalle kaikissa niissä kunnissa, joissa on merkittävä suomenkielinen vähemmistö” (223). Ns. suomen kielen hallintoalue, joka aikaisemmin käsitti viisi Pohjois-Ruotsin kuntaa, laajeni 1.1.2010 alkaen huomattavasti, kun siihen liittyi 18 Suur-Tukholman ja Mälärinlaakson kuntaa, kirjoittajan kotikunta Uppsala mukaan luettuna. Suomen valtiolta tuleva virallinen tuki on jo tähän mennessä monet kerrat osoittautunut hyvin tärkeäksi, ja toimintaohjelmaan kirjattu vahva suositus ruotsinsuomen jatkuvasta tukemisesta on todella tervetullut uutinen ruotsinsuomalaisille ja muille suomen kielestä kiinnostuneille Ruotsissa.

Toimintaohjelmassa suositetaan myös, että valtio käynnistää mitä pikimmin Suomen kielipoliittisen ohjelman laatimisen. Sen tarkoituksena olisi kartoittaa maassa puhuttavien kielten tilanne ja kieliryhmien oikeudet sekä laatia maalle kokonaisvaltainen kielistrategia (s. 223). Paljon

alustavaa työtä on jo tehty, kun on julkaistu käsillä oleva suomen kielen toimintaohjelma, suomenruotsin (Tandefelt 2003) ja romanin (Lindstedt ym. 2009) toimintaohjelmat sekä selvitykset pohjoissaamen (Vuolab-Lohi 2007), inarinsaamen (Morottaja 2007) ja koltansaamen (Moshnikoff & Moshnikoff 2006) nykytilasta ja kehittämistarpeista. Viittomakielen toimintaohjelma valmistunee vuonna 2010. Suomessa puhutaan toki monia muitakin kieliä, ja niiden tilanteista ja tarpeista tiedetään toistaiseksi hyvin vähän. Kokonaisvaltainen kielistrategia, jossa pyritään ottamaan huomioon sekä valtakielien että muiden kielten puhujat ja heidän tarpeensa, on demokraattisessa maassa tarpeellinen työkalu kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Muissakin Pohjoismaissa, kuten Ruotsissa ja Norjassa, on laadittu kansallisia kielipoliittisia ohjelmia, joissa otetaan huomioon muutkin kuin valtakielien puhujat. Muissa maissa ei ole kuitenkaan toimintaohjelmien laatimisvaiheessa samalla tavoin perusteellisesti selvitetty kaikkien kotimaisten vähemmistökielten tilannetta kuin Suomessa on pyritty tekemään. On mielenkiintoista nähdä, millä lailla tämä näkyy tulevassa Suomen kielipoliittisessa ohjelmassa ja miten siinä vastataan muiden kielten, monikielisyyden ja uusien monikielisten käytänteiden asettamiin haasteisiin, jotka ovat jääneet suhteellisen vähälle huomiolle muissa pohjoismaisissa kieliohjelmissa.

LEENA HUSS
etunimi.sukunimi@valentin.uu.se

Lähteet

LINDSTEDT, JOUKO – HEDMAN, HENRY –
HUTTU, HENNA – LINDGREN, AALE
– LINDGREN, MERTSI – VUOLASRAN-

- TA, MIRANDA – ÅKERLUND, TUULA – GRANQVIST, KIMMO – HÄNNINEN, ANNELI 2009: *Romanikielen kielipoliittinen ohjelma*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- MOROTTAJA, MATTI 2007: *Inarinsaamen kielen tilanne sekä kielenhuolto- ja tutkimustarpeet*. <http://www.kotus.fi/files/716/inariSelvitysS2007.pdf> 26.12.09
- MOSHNIKOFF, JOUNI – MOSHNIKOFF, SATU 2006: *Selvitys koltansaamen nykytilasta ja tarpeellisista toimenpiteistä*. <http://www.kotus.fi/files/715/koltansaamenselvitys.pdf> 26.12.09
- Nordiska Ministerrådet 2007: *Deklaration om nordisk språkpolitik 2006*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Suomen kielen tulevaisuus* = HAKULINEN, AULI – KALLIOKOSKI, JYRKI – KANKAANPÄÄ, SALLI – KANNER, ANTTI – KOSKENNIEMI, KIMMO – LAITINEN, LEA – MAAMIES, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2009: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7>.
- TANDEFELT, MARIKA 2003: *Tänk om... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- VUOLAB-LOHI, KAARINA 2007: *Pohjois-saamen kielen tilanne sekä kehittämistarpeet*. Selvitys. <http://www.kotus.fi/files/742/pohjoisSelvitys.pdf> 26.12.09

Moninaista suomea monikielisessä koulussa

Kotuksen julkaisemassa kielipoliittisessa toimintaohjelmassa *Suomen kielen tulevaisuus* valotetaan myös suomi toisena kielenä -opetuksen (S2) tulevaisuuden näkymiä (s. 85–96). Kielipoliittisen toimintaohjelman S2-opetusta koskevat linjaukset sekä sitä paria vuotta aikaisempi Kielikoulutuspoliittisen projektin (Kiepo) loppuraportti (Pöyhönen & Luukka 2007) ovat olleet laajasti käsiteltävinä myös suomi toisena kielenä -opettajien keskuudessa (*Kannanotto Kiepoon 2007; Palaute kielipoliittiseen toimintaohjelmaan 2009*). S2-opettajat ovat ottaneet molemmat asiakirjat vastaan tervetulleina puheenvuoroina alalle, joka koko lyhyen historian ajan on aukonut uusia uria. S2-opettajat ovat itse olleet kehittämistyössä ak-

tiivisia ja samalla päässeet todistamaan käänteentekeviä murroksia murrosten perään (Kurkela 2009; Mieskolainen 2009). Elämme parhaillaan yhtä sellaista.

Eurooppalaisen kielenopetuksen opit ja ideologiat on luotu suurelta osin yhteiskuntaan, jossa opetuksen konteksti oli yksikielistä ja yksikulttuurista (Kramsch & Whiteside 2008: 645). Nykyinen Eurooppa ja Suomi ovat kuitenkin enenevässä määrin monikielisiä: useat kielet ja kielimuodot elävät rinnakkain. Tarvitaan siis uudenlaista, monikielisyyden ja todellisen kansalaisten yhdenvertaisuuden huomioon ottavaa kielipedagogiikkaa. Sen pitäisi osaltaan turvata sitä, että kaikki kielet ja ihmiset voivat yhteiskunnassamme hyvin.